

GELOVEN IN PERSPECTIEF

Een zienswijze over geloven en gaan geloven.

Piet Soeteman

Vraag eens aan een kerkganger wat geloven is dan volgt wellicht het antwoord, dat is zeker weten. En op de vraag wat geloof je kan je het antwoord krijgen dat God zijn Zoon heeft gezonden om zijn gelovigen te verlossen van hun zonden en hun het eeuwige leven te schenken. Tot geloof komen blijkt ‘een genadige gave Gods’ te zijn.

Zijn dit clichéantwoorden uit de Catechismus of is er over nagedacht en hoe heeft die gedachte zich ontwikkeld?

Laten we eerst een actualiteit beschrijven waarin veel mensen worden geconfronteerd met het fenomeen geloven.

Heeft u de documentaire An Inconvenient Truth van Al Gore gezien? Als we Al Gore mogen geloven dan zal zich een natuurramp van ongekennde proporties voltrekken. Door het afsmelten van het poolijs zal de zeespiegel stijgen en zal een groot deel van ons land onder de golven van de Noordzee verdwijnen. Het gevolg van het broeikas-effect. Het verband tussen broeikas-effect en zeespiegelstijging wordt bevestigd door het IPCC, het instituut van de VN dat de klimaatsverandering onderzoekt.

Geloof u de beweringen van Al Gore en het IPCC? En heeft u zich wel eens afgevraagd waarom u die beweringen wel of niet gelooft?

In dit artikel gaat het niet over het geloven in de klimaatdeskundigen van het IPCC. Het gaat hier over een ander geloof, het geloven in de God van de bijbel.

Ik heb de klimaatproblematiek als voorbeeld genomen omdat bij het wel of niet geloven van het broeikas-effect dezelfde voorwaarden blijken te gelden als bij het geloven in God.

Subjectief en objectief geloven. Beleven en beredeneren.

Bij subjectief geloven gaat het om de beleving van het geloof, de ervaringen van een persoonlijk contact met God in visioenen, dromen en gebed.

Een vrouw vertelde mij dat geloof voor haar de ervaring van Gods nabijheid is en dat ze voortdurend door gebed contact met God zoekt om zich te laten bemoedigen en te troosten. In de bijbel zoekt ze teksten die haar steun geven bij elke gemoedstoestand.

Een jonge vrouw uit Ermelo verwoordt haar geloof als volgt: “Ik voel Hem en heb geleerd hoe ik naar God toe kan komen. Ik zie Hem zelf, ik heb God persoonlijk ervaren.”

En een jonge man uit Harderwijk vertelt dat hij God dichtbij voelt en Hem ervaart als een vriend. De geloofsbeleving van anderen is ontoegankelijk voor ons. We kunnen er geen oordeel over vellen of een mening over vormen en daarom valt hier niets op af te dingen.

Bij objectief geloven wordt op rationele wijze aandacht besteed aan de godsdienst. Geloven in die zin betekent het onderschrijven van de bijbel en de kerkleer i.c. de Apostolische Geloofsbelijdenis en de Catechismus.

Zondag 7, vraag 21 van de Catechismus geeft een definitie voor een ‘waar’ geloof: “Een waar geloof is niet alleen een stellig weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houd, dat ons God in zijn Woord geopenbaard heeft.”

Die definitie van het geloof roept wel vragen op. Want vind ik alles wat in de bijbel staat waarachtig? En wat betekent dat voor mijn ‘ware’ geloof?

Hoe moet ik omgaan met onmogelijke verschijnselen in de bijbel als de zondvloed? (Genesis 7 en 8)

Of met tegenstrijdige beweringen als de houding tegenover vijanden? Vergelijk

Deuteronomium 20:16: “Maar van de steden van deze volken (in vers 14 vijanden genoemd), die u de Heere, uw God, ten erve geeft, zult gij niets laten leven, dat adem heeft” met

Matthéüs 5:44: “Maar ik zeg u: Hebt uw vijanden lief; zegent ze, die u vervloeken; doe wel aan hen, die u haten; en bidt voor hen, die u geweld doen, en die u vervolgen.”

Of met een God, Die welbehagen schept in buitensporig geweld: “Het aantal gesneuvelden was enorm, want God had de strijd gevoerd.” (NBV, 1 Kronieken 5:22a)

Spreekt de bijbel wel de waarheid? Hoe kan je bepalen of een bewering waar of onwaar is?

En wat is eigenlijk waarheid? Een bekende Nederlandse theoloog adviseert om te proberen te achterhalen wat de bedoeling van de tekst is in zijn oorspronkelijke context en een Duitse filosoof zegt over waarheid dat “er geen waarheid is in de zin van overeenkomst met de feiten, noch zijn er, in de meest fundamentele gevallen, enige criteria om te zeggen of een opvatting waar is of niet.” Het beste wat je volgens hem kan doen is om ‘oorspronkelijk’ te zijn, om zo ver mogelijk naar de bron terug te gaan, en om geen acht te slaan op de gangbare wijsheid van *men*. Je moet je terugtrekken uit de kring van alledaagsheid en je moet boven de gangbare mening en de traditie die daar achter ligt, uitstijgen.

Als we de waarheidswaarde van beweringen of stellingen willen bepalen dan blijkt dat je tegenover stellingen meerdere en heel verschillende houdingen kan aannemen waarvan geloven er slechts één van is.

Je kan een stelling als bewezen achten, bijvoorbeeld dat de aarde rond is. Maar je kan een stelling ook geloven zonder dat ze bewezen is, bijvoorbeeld dat de aarde 4,6 miljard jaar oud is.

Je kan een stelling aanvaarden. In aanvaarden zit twijfel. Is de stelling echt waar? “Als we de dijken niet snel verhogen zal Nederland onder water lopen.”

Dan heb je nog de houding om de stelling voor mogelijk te houden. Als je een stelling voor mogelijk houdt dan kan hij waar maar ook onwaar voor je zijn. “Er is leven op Mars.”

En tenslotte kan je een stelling voor kennisgeving aannemen, dan onthoud je je van een oordeel.

Hoe verhouden we ons in dit opzicht tot de bijbel? Nemen we voor elk bijbelgedeelte dezelfde houding aan? Heeft de gehele bijbel van Genesis tot Openbaring hetzelfde waarheidsgehalte voor ons, of ligt het genuanceerder? Hoe kijken we bijvoorbeeld naar de

Opstanding? Nemen we die gebeurtenis voor kennisgeving aan, houden we de Opstanding voor mogelijk of vinden we die ongeloofwaardig? Houden we dit voorval voor waar of achten we het als bewezen? En geloof je bijvoorbeeld dat Job echt heeft bestaan en aanvaard je letterlijk wat er in de bijbel van hem staat geschreven of geloof je dat het een allegorie is met een educatieve boodschap?

En zo zijn er nog veel meer bijbelse gebeurtenissen die je op een verschillende manier kan benaderen.

Hoe ga je geloven? Hoe kom je tot geloof?

In 1619 heeft de Nationale Synode der Gereformeerde Kerken in de Dordtse Leerregels vastgelegd dat “het geloof in Jezus Christus, en de zaligheid door Hem, een genadige gave Gods is.” (hoofdstuk 1, artikel 5) Deze stelling wordt ontleend aan Efeze 2:8: “Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof, en dat niet uit u, het is Gods gave.” Ook aan Filippensen 1:29a meent de Synode deze stelling te kunnen ontleenen: “Want u is uit genade gegeven in de zaak van Christus, niet alleen in Hem te geloven.”

Ik wil hierbij opmerken dat de gave van God in Efeze 2:8 ook de zaligheid of het eeuwig leven kan betekenen. Dat laatste wordt bevestigd in Romeinen 6:23: “Maar de genadegift Gods is het eeuwig leven, door Jezus Christus, onze Heere.”

En als je Filippensen 1:29a in zijn context plaats dan ligt het voor de hand dat met de gave het Evangelie van Christus bedoeld wordt.

Kan een mens kiezen of hij wil geloven of niet?

Het verkrijgen van het geloof in God is m.i. geen gave van God noch een menselijke keuze. Niemand kan precies zeggen waarom hij is gaan geloven, evenmin als hij gevoelens van antipathie of sympathie kan verklaren in het dagelijks leven. Geloven is een innerlijke mentale situatie die ongewild ontstaat. Maar het gaan geloven kan wel beïnvloed worden door een aantal factoren.

1. De rol van de boodschapper.

Het blijkt dat hoe positiever het oordeel van iemand over de boodschapper is, des te waarschijnlijker het is dat men zich door zijn boodschap laat overtuigen. De mate waarin de boodschapper geloofd kan worden is afhankelijk van de deskundigheid, de betrouwbaarheid en het onbevooroordeeld zijn dat hij lijkt te hebben. Een effectieve manier om geloofwaardig te lijken, is een mening te verkondigen die tegen het eigen belang ingaat. Verder blijkt het niet van invloed of we weten dat iemand ons wil overtuigen of dat dat niet de opzet is, de overtuigingskracht blijft gelijk.

Ook de mate waarin we de boodschapper aardig vinden vergroot de overtuigingskracht. In dit geval is de werking anders. Aantrekkelijkheid werkt via identificatie. We willen graag net zo zijn als iemand die we bewonderen en daarom nemen we ook zijn overtuigingen over. Identificatie blijkt een belangrijke rol te spelen bij de vorming van onze meningen. Vooral in het onderwijs kunnen docenten door hun overtuigingskracht bijdragen tot meningsvorming. Een negatieve kant hiervan is wanneer het doel is om een politieke of kerkelijke leer kritiekloos te doen aanvaarden door hier systematisch onderricht in te geven. Is catechisatie geen voorbeeld van indoctrinatie?

2. De rol van de traditie.

Men spreekt van traditie als bepaalde delen van een sociale erfenis omgeven zijn door de overtuiging, dat het daarbij om iets uitermate waardevols gaat en dat op grond daarvan ook ongeschonden aan het nageslacht moet worden doorgegeven. Het wekelijks lezen van de geloofsbelijdenis in de middagdienst is hiervan een voorbeeld. De traditie moet de lezer en de toehoorder overtuigen van het geloof in God.

Het is in veel kerkelijke gezinnen traditie om met regelmaat de bijbel te lezen. Ook hier zorgt de traditie dat men overtuigd raakt van de geloofwaardigheid van de bijbelteksten. Echter alleen binnen een geloofstraditie klinken bijbelteksten geloofwaardig. De geloofstraditie levert tevens een Godsbeeld, een voorstelling van God met overtuigingskracht.

3. De inhoud van een bewering.

Wat is het waarheidsgehalte van de inhoud van een bewering?

Wetenschappelijk gezien moet een bewering ondersteund kunnen worden door feiten in de werkelijkheid. Zij moet met andere woorden toetsbaar zijn. Als zij juist is, moeten de feiten constateerbaar zijn. Een principieel ontoetsbare bewering is onwetenschappelijk.

In Genesis 5 wordt beschreven dat Adam en zijn nakomelingen zeer hoge leeftijden bereikten. Adam werd 930 jaar, Seth werd 912 jaar, Enos werd 905 jaar, Kenan werd 910 jaar, Mahalaleël werd 895 jaar, Jered werd 962 jaar, Henoch werd 365 jaar, Methúsalah werd 969 jaar, Lamech werd 777 jaar en volgens Genesis 9:29 bereikte Noach een leeftijd van 950 jaar. Wil je hiermee aantonen dat in het tijdvak van Genesis 5 de mensen meer dan 10 keer zo oud werden als tegenwoordig dan is dat niet mogelijk want die stelling is ontoetsbaar en is dus niet wetenschappelijk. Dit houdt in dat Genesis 5 een laag waarheidsgehalte heeft.

Het waarheidsgehalte van een bewering wordt ook bepaald door overeenstemming met de natuurwetten. Als steeds maar weer bevestiging wordt gevonden en als de wetenschap meent dat weerleggingen uitgesloten zijn, spreken we van een natuurwet.

Hoe groot is in dit verband het waarheidsgehalte van de in Genesis 7 en 8 beschreven Zondvloed? Worden bij dit verschijnsel de natuurwetten gerespecteerd?

Hier volgen enkele bijbelteksten over dit verschijnsel:

“En een plasregen was op de aarde veertig dagen en veertig nachten.” (Gen. 7:12)

“En de wateren namen gans zeer de overhand op de aarde, zodat alle hoge bergen, die onder de ganse hemel zijn, bedekt werden. Vijftien ellen omhoog namen de wateren de overhand, en de bergen werden bedekt.” (Gen. 7:19 en 20)

“En in de tweede maand, op de zeven en twintigste dag der maand, was de aarde opgedroogd.” (Gen 8:14)

De totale watervoorraad van de aarde bedraagt 1.359.000.000 km³. De neerslaghoeveelheid van de ‘plasregen’ was 4.514.000.000 km³. Deze hoeveelheid water is tijdens de Zondvloed aan de totale hoeveelheid water toegevoegd en weer onttrokken. Dat is meer dan 3 keer de totale watervoorraad van de aarde.

Deze gebeurtenis is in strijd met de wet van behoud van massa.

In de vloeistofmechanica worden een aantal aannames gedaan. Eén hiervan is de aanname van behoud van massa. De wet van behoud van massa zegt dat materie niet kan worden gemaakt

en evenmin kan worden vernietigd. De conclusie is dat het Zondvloedverhaal van Genesis 7 en 8 een laag waarheidsgehalte heeft.

Het waarheidsgehalte van een bewering wordt verder bepaald door de logica van de tekst. Inconsistentie zorgt voor een laag waarheidsgehalte. Een voorbeeld van inconsistentie vinden we in 1 Samuël 15:29 en 35 van de Statenvertaling.

In vers 29b staat: “en het berouwt Hem niet; want Hij is geen mens, dat Hem iets berouwen zou.” Maar 6 verzen verder staat: “en het berouwde de Heere, dat Hij Saul tot koning over Israël gemaakt had.”

Tenslotte wordt het waarheidsgehalte van een bewering bepaald door de geldigheid van de beredenering. Voldoet de beredenering aan de regels van de formele logica? Als voorbeeld toetsen we de redenering van Zondag 10 van de Catechismus aan die regels.

De vraag van Zondag 10 is: “Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods?” Het laatste deel van het antwoord hierop luidt: “en alle dingen niet bij geval, maar van zijn vaderlijke hand ons toekomen.” Met andere woorden, als God wil dat het gebeurt, gebeurt het.

Dit antwoord is ontleend aan Matthéüs 10:29: “Maar er valt *niet* één dood neer als jullie Vader het *niet* wil.”(NBV) of als God niet wil dat het gebeurt, gebeurt het niet.

Uit de bijbeltekst (de premisse) wordt het antwoord van de Catechismus (de conclusie) beredeneerd. Dan blijkt hier sprake te zijn van een formele drogreden, de drogreden van de ontkenning van het antecedens en het consequens. De conclusie dat “en alle dingen niet bij geval, maar van zijn vaderlijke hand ons toekomen” is formeel onlogisch, dus ongeldig.

4. Eigenschappen van de ontvanger.

Wat voor eigenschappen bepalen de meningsvorming van de ontvanger?

Wat voor gevoelens wekt de boodschapper bij de ontvanger op? Als de ontvanger een positief gevoel heeft dan zal dat stimulerend werken op de geloofwaardigheid van de boodschap.

Hoe sterk is het onderscheidend vermogen van de ontvanger ontwikkeld, heeft hij kritisch leren denken en heeft hij de behoefte om de boodschap als onderzoekshypothese te aanvaarden?

Durft de ontvanger zichzelf een mening toe te staan die indruist tegen de gangbare mening van de autoriteiten uit zijn omgeving?

Ben je zelf niet de enige autoriteit bij het bepalen van de grenzen van je geloof? Je kan tenslotte alleen maar geloven wat ook geloofwaardig voor je is.

Daaruit zou je kunnen concluderen dat wie in een God gelooft in feite in een eigen constructie gelooft, een persoonlijk Godsbeeld, waarbij de ene de bijbelse gegevens schift met de zeef van zijn hoogstpersoonlijke kritische geweten en overhoudt wat voor hem bruikbaar is terwijl de ander geen tittel of jota wijzigt aan wat in de bijbel geschreven staat.